

JOANNA SIĘNCZYŁO-CHLABICZ*

NABYCIE I STWIERDZENIE WYGAŚNIĘCIA STATUSU UTWORU OSIEROCONEGO W POLSKIM I UNIJNYM PRAWIE AUTORSKIM

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Regulacja dotycząca problematyki utworów osieroconych została wprowadzona ustawą z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych¹ w rozdziale 3 oddział 5 pt. „Dozwolony użytek utworów osieroconych” w art. 35⁵–35⁹. Przepisy te weszły w życie 20 listopada 2015 r. — stosownie do art. 6 nowelizacji z 11 września 2015 r. Stanowiło to realizację obowiązku implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych² do porządku krajowego państw członkowskich. Na mocy art. 9 dyrektywy 2012/28 państwa członkowskie zostały zobowiązane do wprowadzenia w życie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych niezbędnych do wykonania dyrektywy w terminie do dnia 29 października 2014 r.³

Należy pozytywnie ocenić unormowanie problematyki utworów osieroconych w drodze nowelizacji ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach

* Autorka jest profesorem doktorem habilitowanym; pełni funkcję kierownika Katedry Prawa Własności Intelektualnej i Prawa Gospodarczego Publicznego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 1639; dalej: nowelizacja z 11 września 2015 r.

² Dz. Urz. UE L 299 z 27.10.2012 r., s. 5; dalej: dyrektywa 2012/28 lub dyrektywa.

³ J. Sięńczyło-Chlabicz: *Nabycie i utrata statusu utworu osieroconego — uwagi de lege lata i de lege ferenda* (w:) *Experientia Docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, pod red. P. Kostańskiego, P. Podreckiego, T. Targosza, Warszawa 2017, s. 337.

pokrewnych⁴. Tak też zasadniczo uczyniły inne państwa członkowskie UE oraz państwa nienależące do UE. Przykładowo można tu wskazać w szczególności: Niemcy, Węgry, Danię, Grecję i Czechy, a spoza UE takie państwa, jak Japonia, Kanada czy Korea Południowa⁵.

Ustawodawca na mocy nowelizacji z 11 września 2015 r. ustanowił nowy typ licencji w zakresie dozwolonego użytku publicznego. Implementowane rozwiązania normatywne to nowa postać dozwolonego użytku w zakresie zwielokrotniania i publicznego udostępniania przewidziana dla ściśle określonej kategorii podmiotów. Zakresem regulacji objęto zagadnienia dotyczące w szczególności: zamkniętego katalogu utworów osieroconych oraz instytucji upoważnionych do korzystania z utworów osieroconych; prawa do korzystania z tych utworów; starannego poszukiwania podmiotów uprawnionych z tytułu autorskich praw majątkowych; postępowania w przedmiocie nabycia statusu utworu osieroconego; postępowania o stwierdzenie wygaśnięcia statusu utworu osieroconego.

Obowiązująca ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych umożliwia korzystanie z utworów osieroconych w ramach dozwolonego użytku, po spełnieniu określonych przesłanek, wynikających z treści art. 35⁵, który określa między innymi: a) kategorie i rodzaje dzieł osieroconych, których może dotyczyć korzystanie na podstawie dozwolonego użytku; b) kategorie podmiotów uprawnionych, które mogą korzystać z dzieł osieroconych na podstawie dozwolonego użytku; c) cele, w których może odbywać się korzystanie z utworów osieroconych przez instytucje upoważnione; d) pola eksploatacji, na których może odbywać się korzystanie z dzieł osieroconych⁶.

Podkreślenia wymaga, że unormowanie dotyczące utworów osieroconych jest próbą wyważenia interesów trzech grup podmiotów. Po pierwsze, twórców i ich spadkobierców (system prawny powinien zapobiegać pochopnej kwalifikacji utworu jako osieroconego i w konsekwencji pozbawienia tych podmiotów możliwości decydowania o sposobie korzystania z utworu). Po drugie, instytucji pamięci, które zamierzają korzystać z utworów osieroconych (system prawny powinien unikać nadmiernego obciążenia tych podmiotów obowiązkami w zakresie starannego poszukiwania, aby nie zniechęcać ich do podejmowania wysiłków mających prowadzić do ustalenia podmiotów uprawnionych lub do nawiązania z nimi kontaktu). Po trzecie, społeczeństwa, które jest zainteresowane zachowaniem zasobów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń⁷.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza i ocena rozwiązań normatywnych przyjętych przez polskiego ustawodawcę w art. 35⁵, art. 35⁷–35⁸ pr. aut. w porówna-

⁴ T.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1231 ze zm.; dalej: pr. aut.

⁵ J. Sieńczyło-Chlabicz: *Utwory osierocone — propozycje nowelizacji prawa autorskiego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej (dalej: ZNUJ, PPWI) 2014, z. 4, s. 127 i literatura tam cytowana.

⁶ Por. uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej prawo autorskie z dnia 22 maja 2015 r., druk sejmowy nr 3449, Sejm RP VII kadencji, s. 37.

⁷ S. Stanisławska-Kloc: *Utwory „osierocone”*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej (dalej: ZNUJ, PWiOWI) 2007, z. 100, s. 461–462.

niu z regulacjami zawartymi w dyrektywie 2012/28, zawężona przede wszystkim do problematyki nabycia i wygaśnięcia statusu utworu osieroconego oraz sformułowania na tym tle wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*. Poddano rozważaniom pojęcie, istotę i kategorie utworów osieroconych, przeprowadzono analizę danych dotyczących tych utworów zawartych w europejskiej bazie utworów osieroconych, dokonano analizy aspektów prawa procesowego i materialnego w odniesieniu do postępowania w przedmiocie nabycia i wygaśnięcia statusu utworu osieroconego.

2. POJĘCIE I KATEGORIE UTWORÓW OSIEROCONYCH

Problem utworów osieroconych dotyczy dzieł, które podlegają ochronie prawa autorskiego, ale nie można dotrzeć do ich autorów lub uprawnionych z tytułu praw pokrewnych. Trudności te mogą polegać bądź na braku możliwości zidentyfikowania uprawnionego, bądź na istnieniu innych przeszkód, które uniemożliwiają określenie miejsca pobytu ustalonych uprawnionych do tych utworów. Konsekwencją jest niemożność uzyskania zgody na korzystanie z utworu przez zainteresowanych użytkowników, co oznacza w istocie zablokowanie możliwości legalnego korzystania z tej kategorii utworów, zwanych utworami osieroconymi na wszystkich polach eksploatacji⁸. Oficjalnie pojęcie „utwór osierocony” pojawiło się w dokumencie stanowiącym komunikat Komisji Wspólnot Europejskich z 19 października 2009 r. pt. „Prawo autorskie w dobie gospodarki opartej na wiedzy”, zwanym Zieloną Księgą⁹. Po ukazaniu się Zielonej Księgi rozpoczęły się prace nad dyrektywą dotyczącą utworów osieroconych, które miały być początkowo zakończone w 2010 r., jednakże uległy przedłużeniu¹⁰. Zgodnie z pkt 3.2 Zielonej Księgi „utwory osierocone są to utwory, które są nadal objęte prawami autorskimi, ale nie można ustalić tożsamości podmiotów tych praw autorskich lub ich miejsca pobytu. Utwory objęte ochroną mogą stać się utworami osieroconymi, jeżeli brakuje danych dotyczących ich autora lub odpowiedniego podmiotu albo podmiotów praw autorskich (np. wydawców, fotografów lub producentów filmu) albo dane te są nieaktualne”.

2.1. POJĘCIE I ISTOTA UTWORU OSIEROCONEGO

Definicję legalną utworu osieroconego zawiera art. 2 ust. 1 dyrektywy 2012/28. Prawodawca unijny wskazuje w tym przepisie, że za utwór osierocony należy uznać

⁸ Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej prawo autorskie z dnia 22 maja 2015 r., druk sejmowy nr 3449, Sejm RP VII kadencji, s. 38.

⁹ KOM(2009)532 wersja ostateczna, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0532&from=en>; dalej: Zielona Księga.

¹⁰ Zob. na temat prac nad dyrektywą 2012/28: M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski: *Dzieła osierocone — nowe wyzwania dla polskiego prawa autorskiego*, ZNUJ, PPWI 2013, z. 122, s. 6.

utwór lub fonogram, jeżeli żaden z podmiotów uprawnionych do niego nie jest znany lub, nawet jeżeli chociaż jeden z nich jest znany, żaden nie został odnaleziony pomimo starannego poszukiwania podmiotów uprawnionych, który został przeprowadzony i zarejestrowany — stosownie do wymogów określonych w art. 3 dyrektywy 2012/28. Natomiast w przepisach oddziału 5 „Dozwolony użytek utworów osieroconych” brak jest definicji normatywnej utworu osieroconego. Ustawodawca w art. 35⁵ ust. 1 pr. aut. wskazał jedynie kategorie utworów, które mogą być uznane za osierocone.

Zasadniczo można stwierdzić, że przedstawiciele doktryny zarówno polskiej, jak i zagranicznej podobnie ujmują pojęcie utworów osieroconych. Zazwyczaj wiążą oni pojęcie utworu osieroconego z brakiem możliwości ustalenia lub odnalezienia podmiotu uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych.

Zdaniem J. Błęszyńskiego są to „utwory, dla których, mimo wyczerpania zwykle w racjonalnym terminie stosownych środków, ustalenie, czy podlegają nadal ochronie prawa autorskiego oraz uprawnionych do wykonywania do nich autorskich praw majątkowych, napotyka niemożliwe do pokonania trudności”¹¹. Podobnie M. Poźniak-Niedzielska i A. Niewęglowski utrzymują, że dla istoty utworów osieroconych zasadnicza jest kwestia trudności związanych z identyfikacją podmiotu uprawnionego, a dotyczących albo niemożności ustalenia w ogóle tożsamości uprawnionego, albo miejsca, w którym przebywa¹². Analogiczne stanowisko reprezentują J. Barta i R. Markiewicz¹³, S. Stanisławska-Kloc¹⁴, A. Vetulani¹⁵ czy M. Załucki¹⁶. Podobnie, zarówno pojęcie, jak i istota utworów osieroconych ujmowane są w doktrynie zagranicznej¹⁷.

Podsumowując, można przyjąć, że przez pojęcie utworów osieroconych należy rozumieć dwie kategorie utworów, w odniesieniu do których nie jest możliwe uzyskanie zgody podmiotu uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych, która jest niezbędna do korzystania z tego utworu, a mianowicie:

- utwory, wobec których nie można ustalić podmiotu uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych lub jest to znacząco utrudnione;

¹¹ J. Błęszyński: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Problemy de lege ferenda* (w:) *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, pod red. A. Matlaka, S. Stanisławskiej-Kloc, Warszawa 2013, s. 93.

¹² M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski: *Niektóre aktualne problemy prawa autorskiego XXI wieku* (w:) *Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, pod red. M. Modrzejewskiej, Warszawa 2010, s. 838.

¹³ J. Barta, R. Markiewicz: *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, wyd. 8, Warszawa 2019, s. 143.

¹⁴ S. Stanisławska-Kloc: *Utwory „osierocone”*, ZNUJ, PWiOWI 2007, z. 100, s. 455; *eadem* (w:) *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, pod red. D. Flisaka, Warszawa 2015, s. 534.

¹⁵ A. Vetulani: *Dziela osierocone — w poszukiwaniu europejskiego rozwiązania*, ZNUJ, PPWI 2009, z. 103, s. 27.

¹⁶ M. Załucki: *Utwory „osierocone” na skutek upadłości* (w:) *Własność intelektualna w prawie upadłościowym i naprawczym*, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2012, s. 112.

¹⁷ J. Sięczyło-Chlabicz: *Utwory osierocone — propozycje nowelizacji...*, *op. cit.*, s. 120 i cytowana tam literatura.

- utwory, w stosunku do których jest znana tożsamość podmiotu uprawnionego, jednakże nie można zlokalizować jego miejsca pobytu lub jest to bardzo utrudnione¹⁸.

2.2. KATEGORIE UTWORÓW UZNANYCH ZA OSIEROCONE

Artykuł 35⁵ ust. 1 pr. aut. nie zawiera definicji utworów osieroconych, ale wskazuje na ich kategorie. Do tej kategorii utworów uznanych za osierocone należą:

- 1) utwory opublikowane w książkach, dziennikach, czasopismach lub innych formach publikacji drukiem;
- 2) utwory audiowizualne, a także utwory zamówione lub włączone do utworów audiowizualnych lub utrwalone na wideogramach, w zakresie korzystania z utworu audiowizualnego lub wideogramu jako całości;
- 3) utwory utrwalone na fonogramach
 - znajdujące się w zbiorach instytucji upoważnionych, o których mowa w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut., jeżeli uprawnieni, którym przysługują autorskie prawa majątkowe do tych utworów w zakresie pól eksploatacji wymienionych w ust. 2, nie zostali ustaleni lub odnalezieni pomimo przeprowadzenia poszukiwań.

Wyżej wymienione trzy kategorie utworów i przedmiotów praw pokrewnych mogą być uznane za osierocone, jeżeli:

- znajdują się w zbiorach instytucji upoważnionych i
- uprawnieni z tytułu autorskich praw majątkowych w zakresie zwielokrotniania i udostępnienia ich publicznie nie zostali ustaleni lub odnalezieni — pomimo przeprowadzenia poszukiwań.

W pkt 1 art. 35⁵ ust. 1 pr. aut. jako pierwszą kategorię ustawodawca wymienił utwory opublikowane w książkach, dziennikach, czasopismach lub innych formach publikacji drukiem. Ta pierwsza kategoria obejmuje różne utwory opublikowane w formie publikacji drukowanych. Utworem opublikowanym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie (art. 6 ust. 1 pkt 1 pr. aut.). Wśród publikacji wydanych drukiem wymienia się książki, dziennik, czasopisma i inne formy publikacji. Ustawodawca zdefiniował pojęcia: dziennik i czasopismo w art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. — Prawo prasowe¹⁹. Dziennikiem jest ogólnoinformacyjny druk periodyczny lub przekaz za pomocą dźwięku oraz dźwięku i obrazu, ukazujący się częściej niż raz w tygodniu (art. 7 ust. 2 pkt 2 pr. pras.). Natomiast czasopismem jest druk periodyczny ukazujący się nie częściej niż raz w tygodniu, a nie rzadziej niż raz w roku.

¹⁸ Por. S. Stanisławska-Kloc: *Utwory „osierocone”*, *op. cit.*, s. 455.

¹⁹ T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1914 ze zm.

W pojęciu publikacji będzie mieściło się między innymi wydanie utworu drukiem czy utrwalenie utworu na fonogramie. Natomiast krytycznie należy ocenić nieobjęcie kategorią utworów osieroconych publikacji elektronicznych *online*.

W pkt 2 art. 35⁵ ust. 1 pr. aut. jako drugą kategorię ustawodawca wskazał utwory audiowizualne, a także utwory zamówione lub włączone do utworów audiowizualnych lub utrwalone na wideogramach, w zakresie korzystania z utworu audiowizualnego lub wideogramu jako całości. Ustawodawca posłużył się po raz pierwszy terminem „utwór audiowizualny” w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Na gruncie wcześniej obowiązującej ustawy z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim posłużono się terminami „utwór kinematograficzny”, „utwór sztuki kinematograficznej” oraz „film kinematograficzny”²⁰. Z uwagi na brak definicji legalnej utworu audiowizualnego jego wyjaśnienie pozostawiono doktrynie. Przyjmuje się, że jest to utwór stanowiący serię obrazów, pomiędzy którymi istnieje relacja uzasadniająca percepcję obrazów w określonej kolejności, przy czym obrazy te wywołują wrażenie ruchu²¹. Niektórzy przedstawiciele doktryny zwracają uwagę na połączenie w tym utworze różnych gatunków twórczości należącej do różnych dziedzin sztuki, na skomplikowany i kosztowny pod względem organizacyjnym i finansowym proces jego powstania oraz szczególny status stanowiący swego rodzaju hybrydę różnych rodzajów utworów²². Utwór ten obejmuje wiele rodzajów utworów złożonych z dwóch warstw: dźwiękowej oraz wizualnej²³, przy czym utwór audiowizualny nie musi być udźwiękowiony. Jako przykłady utworów audiowizualnych najczęściej wskazuje się przede wszystkim na filmy fabularne, filmy dokumentalne, filmy animowane, reportaże filmowe, filmy reklamowe, utwory multimedialne, widowiska telewizyjne, impresje filmowe, wideoklipy itp.

Status utworu osieroconego mogą również nabyć utwory zamówione lub włączone do utworów audiowizualnych lub utrwalone na wideogramach. Zatem utwór audiowizualny mogą tworzyć zarówno wkłady twórców specjalnie stworzone dla tego utworu, jak na przykład muzyka skomponowana do danego filmu oraz wkłady twórców dzieł uprzednio stworzonych, na przykład znane piosenki, które powstały bez związku z produkcją filmu, które mają być wykorzystane w tym filmie jako ścieżka dźwiękowa²⁴.

²⁰ *Prawo własności intelektualnej*, pod red. J. Sieńczyło-Chlabicz, Warszawa 2018, s. 265.

²¹ A. Wojciechowska: *Autorskie prawa osobiste twórców dzieła audiowizualnego. Pojęcie dzieła audiowizualnego*, ZNUJ, PPWI 1999, z. 2, s. 46–47.

²² J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk: *Twórcy dzieł uprzednio stworzonych a współtwórczość utworu audiowizualnego (w:) Utwór audiowizualny: zakres pojęcia i ochrony prawnej*, pod red. K. Lewandowskiego, Poznań 2011, s. 84–85; M. Poźniak-Niedzielska, J. Szczotka, M. Mozgawa: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, pod red. M. Poźniak-Niedzielskiej, Bydgoszcz–Zielona Góra 2007, s. 143.

²³ Wyrok SN Izba Cywilna z dnia 23 stycznia 2003 r., II CKN 1399/00, OSNC 2004, nr 4, poz. 62, s. 72; zob. także w doktrynie *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, pod red. E. Ferenc-Szydełko, wyd. 3, Warszawa 2016, Legalis.

²⁴ I. Bałos (w:) *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, pod red. A. Michalaka, Warszawa 2019, s. 311.

Utwory te będą mogły zostać uznane za osierocone, ale tylko na potrzeby korzystania z utworu audiowizualnego lub wideogramu jako całości. Zarówno na gruncie dyrektywy 2012/28, jak i polskiej ustawy nie jest możliwe korzystanie z samodzielnych elementów wkładowych utworu audiowizualnego, czyli na przykład samodzielna eksploatacja scenariusza albo muzyki filmowej, uznanych za osierocone i wyłączonych z utworu audiowizualnego.

Utworami osieroconymi mogą się stać również utwory utrwalone na wideogramie i fonogramie. Zatem utworami osieroconymi mogą być utwory utrwalone na wideogramie w zakresie korzystania z wideogramu jako całości (art. 35⁵ ust. 1 pkt 2 pr. aut.). Wideogramem jest pierwsze utrwalenie sekwencji ruchomych obrazów, z dźwiękiem lub bez, niezależnie od tego, czy stanowi ono utwór audiowizualny (art. 94 ust. 2 p.w.p.). Analogiczne unormowanie przyjęto dla utworów utrwalonych na fonogramie, który stanowi pierwsze utrwalenie warstwy dźwiękowej wykonania utworu albo innych zjawisk akustycznych (art. 35⁵ ust. 1 pkt 3 pr. aut.).

2.3. UWAGI KRYTYCZNE DOTYCZĄCE ZAWĘŻONEGO UJĘCIA UTWORÓW UZNANYCH ZA OSIEROCONE

Nie zasługuje na aprobatę zbyt wąskie ujęcie zakresu przedmiotowego utworów osieroconych zarówno w art. 35⁵ ust. 1 pr. aut., jak i w art. 1 ust. 2 dyrektywy 2012/28. Zakres przedmiotowy art. 1 ust. 2 dyrektywy 2012/28 obejmuje tylko niektóre, enumeratywnie wskazane kategorie utworów, a mianowicie utwory piśmiennicze (książek, czasopism, gazet, magazynów oraz innych tekstów pisanych), utwory filmowe lub audiowizualne oraz fonogramy jako przedmioty praw pokrewnych. W szczególności zwraca uwagę fakt, że w katalogu wskazanym przez prawodawcę unijnego nie znalazły miejsca utwory muzyczne, słowno-muzyczne, plastyczne oraz fotograficzne. Ponadto należy ocenić negatywnie pozostawienie poza zakresem unormowania utworów fotograficznych. Decyzja prawodawcy unijnego jest tym bardziej zaskakująca, że stosownie do przeprowadzonych badań szacuje się, że około 80–90% fotografii znajdujących się w zbiorach muzealnych jest kwalifikowanych jako osierocone. Archiwa, biblioteki i muzea posiadają ogromne kolekcje utworów fotograficznych (w niektórych przypadkach miliony fotografii), w odniesieniu do których nie można ustalić podmiotu praw autorskich. Bardzo często instytucje te wchodzi w posiadanie zdjęć w wyniku przekazania fotografii jako darowizny, częste są przypadki oddawania rzeczy osobistych do muzeum po śmierci członka rodziny lub przez naukowca, który przekazuje pisma zawodowe do biblioteki po przejściu na emeryturę. W konsekwencji instytucje uprawnione mogą wykorzystywać utwory plastyczne i fotograficzne jedynie w przypadku, gdy są one opublikowane w ramach dzieła piśmienniczego. Oznacza to, że w sytuacji, gdy dana fotografia nie stanowi fragmentu utworu piśmienniczego, nie może podlegać digi-

talizacji i być wykorzystywana przez instytucje uprawnione. Problem ten był szeroko komentowany jeszcze w trakcie trwania prac nad dyrektywą unijną. Ostatecznie pozostawienie poza zakresem unormowania fotografii wynikało z faktu, że poziom zaawansowania technologii wyszukiwania obrazów jest zdecydowanie niższy od poziomu systemu wyszukiwania tekstów, co oznacza, że znacznie łatwiej wyszukać w systemie wyrażenia słowne aniżeli obrazy²⁵.

Natomiast należy pozytywnie ocenić fakt, że ustawodawca polski rozszerzył katalog utworów osieroconych w art. 35⁵ ust. 1 pr. aut., w porównaniu z przyjętym w dyrektywie 2012/28, uwzględniając — obok utworów wyrażonych słowem — także utwory innego rodzaju włączone do egzemplarzy opublikowanych drukiem. Chodzi w szczególności o utwory plastyczne oraz fotograficzne. Jednakże uzasadnione byłoby znacznie szersze ujmowanie pojęcia „utwór osierocony”, ponieważ w istocie należy uznać, że wszystkie kategorie utworów mogą potencjalnie stać się „osieroconymi” w sytuacji, gdy podmiotu uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych nie będzie można ustalić albo nie będzie mógł zostać znaleziony.

Wątpliwości i uzasadnioną krytykę budzą regulacje zawarte w art. 35⁵ ust. 1 pr. aut. dotyczące praw pokrewnych do fonogramów i wideogramów. Bowiem wynika z nich, że utworami osieroconymi są wyłącznie utwory utrwalone na fonogramach i wideogramach. To unormowanie zaś nie rozstrzyga o statusie samego fonogramu i wideogramu jako przedmiotu praw pokrewnych²⁶. Ten problem ustawodawca próbuje rozwiązać poprzez art. 101 pr. aut., stosownie do którego do artystycznych wykonań, fonogramów, wideogramów, nadań programów, pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych — stosuje się odpowiednio między innymi przepisy art. 35⁵–35⁹ pr. aut. Jednakże odpowiednie odesłanie może oznaczać stosowanie tych przepisów wprost, z pewnymi modyfikacjami, lub ich niezastosowanie, co z kolei oznacza również możliwość niestosowania tych regulacji, czyli instytucji utworów osieroconych, do przedmiotów praw pokrewnych, którymi są fonogramy i wideogramy. Zasadny jest zatem postulat *de lege ferenda* rozszerzenia stosowania przepisów art. 35⁵–35⁹ pr. aut. na fonogramy i wideogramy poprzez ich wyraźne wymienienie wśród kategorii utworów osieroconych w art. 35⁵ ust. 1 pr. aut. Jest to usprawiedliwione również regulacją zawartą w art. 1 ust. 2 dyrektywy 2012/28, która wyraźnie wymienia wśród utworów osieroconych fonogramy znajdujące się w zbiorach instytucji upoważnionych w ramach licencji ustawowej. Ponadto pojawia się także uzasadnione pytanie o objęcie tą regulacją artystycznych wykonań, pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych.

Nie ulega wątpliwości, że utworem osieroconym jest utwór, który został opublikowany lub nadany na terytorium Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru

²⁵ J. Sieńczyło-Chlabicz: *Utwory osierocone — propozycje nowelizacji...*, *op. cit.*, s. 121–122.

²⁶ A. Niewęglowski: *Dyrektywa w sprawie dzieł osieroconych i jej znaczenie dla polskiego prawa autorskiego*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2013, nr 3, s. 79; I. Bałos (w.): *Ustawa o prawie autorskim...*, *op. cit.*, s. 312.

Gospodarczego. Poza zakresem unormowania pozostają utwory, które zostały opublikowane poza terytorium Unii Europejskiej. Zagadnieniem wymagającym rozstrzygnięcia jest w tym kontekście ustalenie, jak należy traktować dzieła, które zostały jednocześnie opublikowane w jednym z państw członkowskich i w kraju spoza Unii Europejskiej. Wydaje się, że właściwa wykładnia rozwiazań dyrektywy 2012/28 powinna prowadzić do wniosku, że także tego rodzaju dzieła będą mieściły się w zakresie definicji dzieła osieroconego. Jednocześnie budzi wątpliwości interpretacyjne kwestia, czy zakresem definicji dzieła osieroconego będzie objęte tłumaczenie dzieła, które zostało po raz pierwszy opublikowane na terytorium państwa członkowskiego, a dzieło macierzyste w państwie niebędącym członkiem Unii Europejskiej. Przedmiotowy problem wynika z faktu, że opracowanie pozostaje dziełem zależnym w stosunku do utworu pierwotnego²⁷.

Prawodawca unijny, określając pojęcie utworów osieroconych, wskazuje *expressis verbis*, że powinny znajdować się one w publicznie dostępnych bibliotekach, placówkach oświatowych lub muzeach, a także archiwach lub instytucjach odpowiedzialnych za dziedzictwo filmowe lub dźwiękowe. Nie zostało jednoznacznie przesądzone, czy instytucjami uprawnionymi z tytułu korzystania z dzieł osieroconych są wyłącznie instytucje publicznoprawne, czy także prywatnoprawne. Jeżeli przyjąć, że kryterium określenia kręgu instytucji uprawnionych nie będzie publiczna czy niepubliczna forma organizacyjna, a raczej fakt, że są one publicznie dostępne, należałoby uznać, że nie ma znaczenia forma organizacyjna danego podmiotu. Wymaga jednak podkreślenia, że przedmiotowa wykładnia nie jest jednoznaczna w kontekście pozostałych postanowień dyrektywy. Prawodawca unijny wskazuje bowiem wyraźnie na zadania publiczne realizowane w interesie publicznym przez wymienione instytucje uprawnione (art. 6 ust. 2 i 4 dyrektywy 2012/28).

W tym kontekście należy odnieść się z aprobatą do rozwiązania przyjętego przez polskiego ustawodawcę w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut., który rozszerzył krąg instytucji upoważnionych o uczelnie, instytuty badawcze oraz instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk²⁸.

3. ANALIZA DANYCH DOTYCZĄCYCH UTWORÓW OSIEROCONYCH ZAREJESTROWANYCH W EUROPEJSKIEJ BAZIE PROWADZONEJ PRZEZ EUIPO

Jednym z celów dyrektywy było utworzenie jednej unijnej bazy danych *online* zawierającej informacje dotyczące utworów uznanych za osierocone (pkt 16 pre-

²⁷ J. Sieńczyło-Chlabicz: *Nabycie i utrata statusu utworu osieroconego...*, *op. cit.*, s. 339.

²⁸ J. Sieńczyło-Chlabicz: *Utwory osierocone — propozycje nowelizacji...*, *op. cit.*, s. 121–123.

ambuły dyrektywy 2012/28). Na mocy rozporządzenia 386/2012²⁹ powierzono zadania stworzenia i zarządzania tą bazą Urzędowi Unii Europejskiej do spraw Własności Intelektualnej³⁰. Prawodawca unijny przewidział w art. 3 ust. 6 dyrektywy 2012/28 utworzenie ogólnodostępnej bazy danych dotyczących utworów osieroconych. Baza została uruchomiona z dniem 28 października 2014 r. i jest dostępna pod adresem: <https://oami.europa.eu/ohimportal/en/web/observatory/orphan-works-database>. Europejska baza utworów osieroconych jest najbardziej wiarygodnym i kompletnym źródłem informacji na temat tych utworów³¹. Obejmuje informacje o dużej liczbie utworów po raz pierwszy opublikowanych lub nadanych na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej:

- utwory drukowane, takie jak: książki, dzienniki i czasopisma lub inne utwory postaci pisemnej;
- utwory filmowe lub audiowizualne i fonogramy;
- utwory nieopublikowane pod pewnymi warunkami;
- utwory częściowo osierocone, tzn. takie dzieła, w odniesieniu do których udało się zidentyfikować część podmiotów uprawnionych, którzy wyrazili zgodę na korzystanie z im przysługujących autorskich praw majątkowych.

Analiza danych dotyczących utworów osieroconych według stanu na 23 grudnia 2019 r. prowadzi do wniosku, że spośród 32 państw tylko 16 krajów zadeklarowało posiadanie utworów osieroconych. Te państwa, które wskazały, że posiadają utwory osierocone, to: Austria, Belgia, Chorwacja, Dania, Estonia, Holandia, Irlandia, Litwa, Łotwa, Niemcy, Polska, Portugalia, Słowacja, Węgry, Wielka Brytania. Natomiast państwa, które nie zadeklarowały posiadania utworów osieroconych, to: Bułgaria, Cypr, Czechy, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Islandia, Liechtenstein, Malta, Norwegia, Rumunia, Słowenia, Szwajcaria i Włochy. Porównując te dane ze stanem na 21 sierpnia 2017 r. wśród nowych krajów, które wcześniej nie deklarowały posiadania utworów osieroconych, pojawiły się takie państwa, jak Belgia i Słowacja.

Według stanu na 23 grudnia 2019 r. w europejskiej bazie utworów osieroconych znajdowało się 12 825 utworów osieroconych, co stanowi przyrost o 1800 utworów w stosunku do danych według stanu na 21 sierpnia 2017 r., gdy było wykazanych 11 025 utworów³². Wśród tych utworów wymienia się dwie zasadnicze kategorie,

²⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 386/2012 z dnia 19 kwietnia 2012 r. w sprawie powierzenia Urzędowi Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (znaki towarowe i wzory) zadań związanych z egzekwowaniem praw własności intelektualnej, w tym zwoływania posiedzeń przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego w charakterze europejskiego obserwatorium do spraw naruszania praw własności intelektualnej (Dz. Urz. UE L 129 z 16.05.2012 r., s. 1).

³⁰ Dalej: EUIPO.

³¹ Zob. także P. Ślęzak (w:) *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, pod red. P. Ślęzaka, Warszawa 2017, s. 368; I. Bałos (w:) *Ustawa o prawie autorskim...*, *op. cit.*, s. 319–320.

³² Dane dotyczące utworów osieroconych znajdujących się w bazie na 21 sierpnia 2017 r. są podawane za N. Kosiniak: *Orphan Works Database — analiza europejskiej bazy danych*, <https://rynekinformacji.pl/orphan-works-database-analiza-europejskiej-bazy-danych/>.

a mianowicie utwory główne i utwory zawarte w innym utworze lub do niego włączone. Stan ilościowy zmienia się dosyć dynamicznie, przy czym według stanu na 23 grudnia 2019 r. znajdowało się w bazie 5923 utworów głównych i 6902 utwory zawarte w innym utworze lub do niego włączone.

Analiza danych zamieszczonych powyżej prowadzi do następujących wniosków. Mianowicie największą liczbę utworów osieroconych zadeklarowała Polska — łącznie 3249, natomiast najmniejszą — Łotwa i Chorwacja (po jednym utworze). W następnej kolejności po Polsce najwięcej utworów osieroconych łącznie wykazały: Niderlandy (801 utworów), Wielka Brytania (604 utwory) i Węgry (539 utworów). W odniesieniu do kategorii utworu podkreślenia wymaga, że zdecydowanie największa liczba utworów osieroconych to utwory literackie. W tej kategorii najwięcej utworów osieroconych zadeklarowała Polska — 3203 utwory, następnie Wielka Brytania — 296, Niemcy — 208, Węgry — 197 i Litwa — 126. Żadne państwo nie wskazało utworów osieroconych w takich kategoriach, jak: sztuki piękne, plakaty, mapy/plany, natomiast w kategorii ilustracja jedynie Wielka Brytania zadeklarowała jeden utwór. W kategorii fonogram tylko dwa państwa zadeklarowały utwory osierocone, przy czym Węgry aż 340 fonogramów, a Dania — jeden fonogram.

Analiza danych zawartych w europejskiej bazie utworów osieroconych prowadzi do wniosku, że generalnie aktywność państw w zakresie deklarowania poszczególnych kategorii utworów nie jest duża, ponieważ jedynie połowa z 32 państw w ogóle wskazała na posiadanie utworów osieroconych. W istocie jest to dowodem na stosunkowo niewielkie zainteresowanie korzystaniem z utworów osieroconych ze strony poszczególnych państw w zakresie ich digitalizacji i publicznego udostępnienia. Może być to spowodowane obowiązkiem przeprowadzenia starannych poszukiwań podmiotów uprawnionych w zakresie autorskich praw majątkowych do utworów, co z kolei wiąże się z poświęceniem czasu, a także w następstwie z koniecznością poniesienia kosztów starannego poszukiwania, a później kosztów digitalizacji i publicznego udostępniania utworów osieroconych.

4. NABYCIE STATUSU UTWORU OSIEROCONEGO — ASPEKTY PRAWA PROCESOWEGO I MATERIALNEGO

Nabycie statusu utworu osieroconego następuje w drodze postępowania rejestracyjnego, które zostało unormowane w art. 35⁷ ust. 1–4 pr. aut. i prowadzone jest w trybie postępowania administracyjnego. Postępowanie to jest wszczynane na wniosek instytucji upoważnionych (beneficjentów), których zamknięty katalog został określony w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. Z chwilą złożenia wniosku następuje wszczęcie postępowania w przedmiocie rejestracji. Zatem wnioskodawcą, a jednocześnie stroną postępowania rejestracyjnego są instytucje upoważnione, o których

mowa w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. Legitymacja czynna do bycia wnioskodawcą wszczynającym to postępowanie, a jednocześnie przymiot strony tego postępowania przysługuje instytucji upoważnionej, o której mowa w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut.

W art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. ustawodawca stworzył zamknięty katalog instytucji upoważnionych (beneficjentów), którzy mogą korzystać z utworów osieroconych, do których należą: 1) archiwa; 2) instytucje oświatowe; 3) uczelnie; 4) instytuty badawcze prowadzące działalność, o której mowa w art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych³³; 5) instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk prowadzące działalność, o której mowa w art. 50 ust. 4 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk³⁴; 6) biblioteki; 7) muzea; 8) instytucje kultury, których statutowym zadaniem jest gromadzenie, ochrona i upowszechnianie zbiorów dziedzictwa filmowego lub fonograficznego, oraz 9) publiczne organizacje radiowe i telewizyjne.

Natomiast podmiotem biernie legitymowanym, do którego składany jest wniosek, jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego³⁵.

Po przeprowadzeniu starannego poszukiwania podmiotu uprawnionego z tytułu autorskich praw majątkowych, a przed rozpoczęciem korzystania z utworów osieroconych w ramach licencji ustawowej, instytucja upoważniona składa wniosek do ministra o dokonanie rejestracji w europejskiej bazie utworów osieroconych.

4.1. REJESTRACJA INSTYTUCJI UPOWAŻNIONEJ W EUROPEJSKIEJ BAZIE UTWORÓW OSIEROCONYCH JAKO CZYNNOŚĆ MATERIALNO-TECHNICZNA

Postępowanie w przedmiocie rejestracji instytucji upoważnionej w bazie utworów osieroconych można podzielić na dwa etapy. Pierwszy — obejmuje dokonanie rejestracji konkretnej instytucji upoważnionej w bazie, zaś drugi — przekazanie tej rejestracji przez MKiDN do bazy. Instytucja upoważniona, zarejestrowana w bazie danych, ma obowiązek przekazywać ministrowi i zamieszczać w tej bazie informacje na temat: 1) wyników przeprowadzonych przez te podmioty starannych poszukiwań; 2) sposobów korzystania przez te podmioty z utworów osieroconych; 3) zmian statusu utworu osieroconego, zgodnie z art. 35⁸ pr. aut.; 4) swoich danych kontaktowych.

Minister otrzymuje od konkretnej instytucji upoważnionej — za pośrednictwem systemu teleinformatycznego — wniosek o wpis i dokonuje weryfikacji zawartych w nim informacji. Wniosek jest składany drogą elektroniczną, przy wykorzystaniu

³³ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1383.

³⁴ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1796 ze zm.

³⁵ Dalej: minister lub MKiDN.

systemu teleinformatycznego służącego do obsługi bazy danych dotyczących utworów osieroconych (art. 35⁷ ust. 4 pr. aut.). Niestety, ustawodawca nie określił minimalnej treści wniosku. Jednakże z uwagi na to, że celem postępowania jest wpis instytucji upoważnionej dokonywany przez ministra, obligatoryjną treść wniosku powinny stanowić informacje stanowiące o spełnieniu kryteriów bycia instytucją upoważnioną, o jakiej mowa w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. Instytucja upoważniona jako wnioskodawca ma obowiązek wykazania, że zalicza się do podmiotów uprawnionych do korzystania z utworów osieroconych w ramach licencji ustawowej. Obowiązek ten jest związany z koniecznością potwierdzenia uprawnień do korzystania z utworów osieroconych w ramach dozwolonego użytku.

Minister ocenia, czy wnioskodawca spełnia kryteria uznania za instytucję upoważnioną. Stosownie do art. 3 ust. 6 dyrektywy 2012/28 obowiązek oceny, czy dana instytucja spełnia wskazane w ustawie kryteria, obciąża odpowiednie organy państwa członkowskiego UE, w tym przypadku ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Potwierdzenie przez ministra uprawnień do korzystania z utworów osieroconych oznacza rejestrację tego podmiotu jako użytkownika systemu teleinformatycznego obsługującego bazę. Po dokonaniu pozytywnej weryfikacji wniosku minister przesyła go do bazy utworów osieroconych. Następnie instytucja upoważniona jako wnioskodawca zostaje zarejestrowana w bazie. Do instytucji upoważnionej jako beneficjenta zostaje przesłane powiadomienie informujące, że konto zostało utworzone³⁶.

Bez wątplenia za nieprawidłowe uważam potraktowanie przez ustawodawcę wymogu rejestracji instytucji upoważnionej w bazie utworów osieroconych jako jedynie czynności faktycznej, co zostało potwierdzone w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej z dnia 9 października 2014 r.³⁷, a więc czynności, która nie będzie dokonywana w trybie postępowania administracyjnego. Jak stwierdzono: „W celu możliwego uproszczenia tej procedury rejestracja będzie traktowana jako czynność faktyczna, a więc nie będzie dokonywana w trybie postępowania administracyjnego”³⁸.

Analizując charakter prawny rozstrzygnięcia podejmowanego przez ministra w przedmiocie rejestracji instytucji upoważnionej w bazie utworów osieroconych, należy stwierdzić, że możliwe jest przyjęcie jednego z dwóch rozwiązań, tj.:

- 1) potraktowanie rejestracji dokonanej przez ministra jako czynności materialno-technicznej lub
- 2) uznanie, że rejestracja dokonywana przez ministra powinna następować w drodze decyzji administracyjnej.

³⁶ A. Leszyńska, D. Urbański, M. Dydo: *Baza danych utworów osieroconych. Podręcznik szkoleniowy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Biblioteki Narodowej*, [http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/Podrecznik_szkoleniowy_Baza_Danych_Utworow_Osieroconych__\(2\).pdf](http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/Podrecznik_szkoleniowy_Baza_Danych_Utworow_Osieroconych__(2).pdf), s. 7.

³⁷ Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 22 maja 2015 r., VII kadencja, druk sejmowy nr 3449, s. 67–68.

³⁸ *Ibidem*.

Ad 1. Rejestrację instytucji upoważnionej przez ministra można potraktować jako czynność materialno-techniczną. Czynność taka należy do grupy czynności z zakresu administracji publicznej, która podlega kontroli sądów administracyjnych. Można bowiem uznać, że tam, gdzie działania organów są zgodne z wolą strony, a więc nie ma obawy, że zostanie ona pozbawiona ochrony swoich praw, ustawodawca dopuszcza w sposób dorozumiany załatwianie spraw w formie czynności materialno-technicznych. Przyjęcie takiego rozwiązania wynika z tego, że w dyrektywie nie ma przepisu prawa materialnego przewidującego rejestrację w bazie w formie decyzji administracyjnej, a także brak wyrażonej w formie czasownikowej kompetencji organu do rozstrzygania sprawy w drodze decyzji poprzez użycie wyrażenia: „zezwała”, „przydziela”, „stwierdza”.

Ad 2. Można również przyjąć, że minister dokonuje rejestracji w trybie postępowania administracyjnego, a w konsekwencji wydaje decyzję administracyjną w przedmiocie zezwolenia na korzystanie przez wnioskodawcę z utworów osieroconych. Nie można bowiem uznać, że minister w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 35⁷ pr. aut. pełni wyłącznie rolę punktu kontaktowego i pośrednika pomiędzy instytucjami upoważnionymi a bazą EUIPO, gdyż w art. 35⁷ ust. 2 pr. aut. ustawodawca wyraźnie przewidział wydanie przez ministra decyzji o odmowie rejestracji z powodu braku podstawy do korzystania przez wnioskodawcę z utworów osieroconych, a w konsekwencji wydanie przedmiotowej decyzji powinno być poprzedzone badaniem merytorycznym³⁹.

Moim zdaniem należy uznać wpis do bazy danych utworów osieroconych instytucji upoważnionej przez ministra za czynność materialno-techniczną dokonywaną w trybie postępowania administracyjnego. Dokonanie przez ministra rejestracji instytucji upoważnionej w bazie utworów osieroconych potwierdza jedynie możliwość korzystania z utworu osieroconego w ramach licencji ustawowej. Zatem wpis instytucji upoważnionej do bazy ma charakter deklaratoryjny, potwierdzający istniejący stan prawny. Ponadto przyjęcie takiego charakteru rozstrzygnięcia ministra będzie niewątpliwie służyło znacznemu uproszczeniu postępowania oraz sprzyjało szybkości i sprawności jego przeprowadzenia.

4.2. ODMOWA REJESTRACJI INSTYTUCJI UPOWAŻNIONEJ W EUROPEJSKIEJ BAZIE UTWORÓW OSIEROCONYCH

Odmowa rejestracji powinna mieć formę decyzji administracyjnej, o czym wyraźnie stanowi art. 35⁷ ust. 2 pr. aut. Minister — w drodze decyzji — stwierdza, że wnioskodawca nie jest jednym z podmiotów wymienionych w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut., które są upoważnione do korzystania z utworu osieroconego. W istocie chodzi

³⁹ Por. J. Sieńczyło-Chlabicz: *Nabywanie i utrata statusu utworu osieroconego...*, *op. cit.*, s. 344–345.

o decyzję ministra w przedmiocie odmowy wydania zezwolenia na korzystanie z utworu osieroconego w ramach licencji ustawowej. Taka decyzja musi być również poprzedzona merytorycznym badaniem i dokonaniem przez ministra oceny prowadzącej się do stwierdzenia, że wnioskodawca nie spełnia kryteriów posiadania statusu instytucji upoważnionej.

Przyjęcie wymogu wydania przez ministra decyzji administracyjnej pozwoli wnioskodawcy na skorzystanie z trybu odwoławczego w postaci wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy — stosownie do art. 127 § 3 k.p.a. — a następnie poddanie decyzji wydanej po ponownym rozpoznaniu sprawy kontroli sądów administracyjnych. Od wydanej przez organ po ponownym rozpoznaniu sprawy decyzji przysługuje bowiem skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego, a od orzeczenia wydanego przez WSA — skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego.

5. WYGAŚNIĘCIE STATUSU UTWORU OSIEROCONEGO

Institucja stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego została unormowana w art. 35⁸ ust. 1–4 pr. aut. Przyjęta w art. 35⁸ pr. aut. regulacja rozróżnia dwa przypadki stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego, w zależności od tego, czy: 1) istnieje podmiot, który wpisał ten utwór do europejskiej bazy utworów osieroconych, lub jego następca prawny; 2) nie istnieje podmiot, który wpisał ten utwór do europejskiej bazy utworów osieroconych, lub jego następca prawny.

Podmiotem czynnie legitymowanym, któremu przysługuje prawo żądania stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego — w obu przypadkach — jest uprawniony z tytułu autorskich praw majątkowych do tego utworu w zakresie pól eksploatacji wymienionych w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. Natomiast podmiotem biernie legitymowanym, czyli podmiotem, przeciwko któremu kierowane jest żądanie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego, jest z zasady podmiot, który wpisał utwór do bazy danych, albo jego następca prawny. Jedynie w przypadku, gdy żaden z tych podmiotów nie istnieje, podmiotem biernie legitymowanym jest MKiDN, do którego uprawniony może skierować swoje żądanie.

Podmiotem biernie legitymowanym, do którego uprawniony występuje z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego, który ustawodawca w art. 35⁸ ust. 1 pr. aut. określa mianem „podmiotu, który wpisał ten utwór do bazy danych” — jest instytucja upoważniona (beneficjent). Wynika to z treści art. 35⁷ ust. 1 pr. aut., który wyraźnie stanowi, że wniosek o dokonanie rejestracji podmiotu w bazie utworów osieroconych składa do MKiDN jedna z instytucji upoważnionych (beneficjentów), które są enumeratywnie wymienione w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut.

Podsumowując, można stwierdzić, że regulacja zawarta w art. 35⁸ ust. 1–4 pr. aut. przewiduje dwa etapy w zakresie występowania z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego, a mianowicie:

- 1) etap pierwszy, gdy instytucja upoważniona, która wpisała utwór do bazy danych, lub jej następca prawny istnieje — to uprawniony, któremu przysługują autorskie prawa do utworu uznanego za osierocony w zakresie pól eksploatacji wymienionych w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. — kieruje żądanie o stwierdzenie wygaśnięcia statusu utworu osieroconego do tej instytucji lub jej następcy prawnego;
- 2) etap drugi, gdy instytucja upoważniona, która wpisała utwór do bazy danych, lub jej następca prawny nie istnieje — to uprawniony, któremu przysługują autorskie prawa do utworu uznanego za osierocony w zakresie pól eksploatacji wymienionych w art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. — może skierować żądanie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego do MKiDN (art. 35⁸ ust. 4 pr. aut.).

Każdorazowo uprawniony może wystąpić z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego — w obu przypadkach — wyłącznie w zakresie, w jakim przysługują mu autorskie prawa majątkowe do utworu uznanego za osierocony. Ciężar dowodu wykazania praw do utworu obciąża uprawnionego, co wyraźnie wynika z treści art. 35⁸ ust. 1 pr. aut. Zatem niezbędne jest, po pierwsze, wykazanie przez uprawnionego, że jest uprawniony z tytułu autorskich praw majątkowych do konkretnego utworu. Tak więc może się on powołać przykładowo na postanowienia sądu dotyczące praw do spadku i działu spadku, z których wynika, że jest spadkobiercą twórcy. Po drugie, uprawniony powinien wykazać, w jakim zakresie przysługują mu autorskie prawa majątkowe, przy czym nie może być to zakres szerszy niż wynikający z zakresu licencji ustawowej, o której stanowi art. 35⁵ ust. 2 pr. aut.⁴⁰

Wystąpienie przez uprawnionego z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego ma — w obu przypadkach na gruncie art. 35⁸ pr. aut. — charakter fakultatywny, o czym świadczy użycie przez ustawodawcę zwrotu: „uprawniony może”. Jeżeli jednak uprawniony zdecyduje się wystąpić z takim żądaniem, to powinien je skierować do instytucji upoważnionej, która wpisała utwór do bazy danych albo do jej następcy prawnego, a jeżeli te podmioty nie istnieją — do MKiDN.

5.1. STWIERDZENIE WYGAŚNIĘCIA STATUSU UTWORU OSIEROCONEGO PRZEZ INSTYTUCJĘ UPOWAŻNIONĄ

Zasadniczo uprawniony z tytułu autorskich praw majątkowych do utworu uznanego za osierocony kieruje żądanie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego do instytucji upoważnionej, która wpisała utwór do bazy danych albo do jej następcy prawnego (art. 35⁸ ust. 1 pr. aut.).

⁴⁰ P. Ślęzak (w:) *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych, op. cit.*, s. 371.

Ten etap postępowania w przedmiocie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego jest przeprowadzany poza trybem postępowania administracyjnego i dotyczy kierowania żądania przez uprawnionego do instytucji upoważnionej, która wpisała utwór do bazy danych albo do jej następcy prawnego. Żądanie uprawnionego dotyczące stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego to w istocie roszczenie cywilnoprawne kierowane do określonego podmiotu, który jest zobowiązany do jego spełnienia. Jak przyjmuje się w doktrynie prawa cywilnego: „Roszczenie to uprawnienie polegające na możliwości domagania się od indywidualnie określonej osoby (lub grupy indywidualnie określonych osób) jakiegoś zachowania się. Istnienie roszczenia jest więc konsekwencją nałożenia przez normę prawną na konkretnego adresata lub grupę konkretnych adresatów obowiązku jakiegoś postępowania względem innej osoby (działania lub zaniechania odnoszącego się do spraw czy interesów tej osoby)”⁴¹. Zatem ten etap należy zaliczyć do sfery prawa cywilnego.

Instytucja upoważniona, która otrzymała żądanie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego od uprawnionego, weryfikuje przedstawione przez niego informacje. Może wystąpić do uprawnionego — w razie takiej potrzeby — o dodatkowe dokumenty lub informacje poświadczające autorskie prawa majątkowe do utworu osieroconego. Generalnie żądanie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego wniesione do instytucji upoważnionej przez uprawnionego, który wykazał swoje prawa, powinno być przez nią uwzględnione.

Ustawodawca przewidział również przypadek nieuwzględnienia żądania stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego przez instytucję upoważnioną, która wpisała utwór do bazy danych, pomimo że uprawniony wykazał przysługujące mu prawa do utworu. Zgodnie z art. 35⁸ ust. 3 pr. aut., jeżeli żądanie uprawnionego, który wykazał przysługujące mu prawa do utworu osieroconego, nie zostanie uwzględnione w terminie miesiąca od dnia jego doręczenia, dopuszczalność korzystania z utworu osieroconego przez podmiot, do którego skierowano to żądanie, ustaje z dniem upływu tego terminu. Termin ten jest liczony od daty doręczenia przez uprawnionego żądania. Ustawodawca określił termin miesiąca na uwzględnienie żądania uprawnionego przez instytucję upoważnioną, który ma charakter terminu prawa materialnego, bowiem wraz z upływem tego terminu ustaje prawo do korzystania z utworu osieroconego przez instytucję upoważnioną. Może to dotyczyć zarówno przypadku, gdy instytucja upoważniona uznaje żądanie uprawnionego za niezasadne, jak i gdy w istocie pozostaje ona w bezczynności co do wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie tego żądania.

W przypadku, gdy utwór ten straci status utworu osieroconego, instytucja upoważniona jest zobowiązana odnotować ten fakt w bazie danych EUIPO. Z chwilą zamieszczenia informacji o stwierdzeniu wygaśnięcia statusu utworu osieroconego

⁴¹ *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, wyd. 9, Warszawa 2019, Legalis.

nego ustaje dopuszczalność korzystania z tego utworu na podstawie dozwolonego użytku. Zatem, jak wynika z art. 35⁸ ust. 2 pr. aut., dopuszczalność korzystania z utworu osieroconego w ramach licencji ustawowej przez instytucję upoważnioną ustaje:

- w razie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego w zakresie autorskich praw majątkowych uprawnionego do utworu uznanego za osierocony oraz
- zamieszczenia informacji na ten temat w bazie danych EUIPO.

Z chwilą, gdy ustanie dopuszczalność korzystania z utworu osieroconego przez instytucję upoważnioną wskutek upływu miesiąca od daty doręczenia żądania przez uprawnionego — dalsze kontynuowanie korzystania z utworu, do którego podmiot uprawniony jest zidentyfikowany i odnaleziony, a więc utworu, który nie powinien mieć już statusu utworu osieroconego — będzie stanowiło naruszenie autorskich praw majątkowych przysługujących uprawnionemu do tego utworu. W takim przypadku instytucja utraci prawo do powoływania się na dozwolony użytek i stanie się podmiotem naruszającym autorskie prawa majątkowe uprawnionego. W takim przypadku uprawnionemu przysługiwać będą więc roszczenia cywilnoprawne przewidziane w rozdziale 9 prawa autorskiego⁴².

W przypadku, gdy instytucja upoważniona, która wpisała utwór do bazy danych, nie istnieje, wtedy uprawniony może wystąpić z żądaniem do jej następcy prawnego.

5.2. STWIERDZENIE WYGAŚNIĘCIA STATUSU UTWORU OSIEROCONEGO PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DO SPRAW KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Uprawniony może wystąpić z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego do MKiDN dopiero wówczas, gdy: 1) instytucja upoważniona, która wpisała utwór do bazy danych utworów osieroconych, nie istnieje i 2) nie ma jej następcy prawnego (art. 35⁸ ust. 4 pr. aut.).

Ten etap postępowania przed ministrem w przedmiocie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego jest realizowany w trybie postępowania administracyjnego. Wniesienie żądania do MKiDN przez uprawnionego skutkuje wszczęciem postępowania administracyjnego. Jak wynika z treści art. 35⁸ ust. 4 zd. 1 pr. aut., rozstrzygnięcie ministra dotyczące stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego jest traktowane przez ustawodawcę jako czynność faktyczna. Jest to rozwiązanie błędne i nie można się z nim zgodzić.

⁴² Por. uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej prawo autorskie z dnia 22 maja 2015 r., druk sejmowy nr 3449, Sejm RP VII kadencji, s. 69–70.

Z chwilą wystąpienia przez uprawnionego z żądaniem do ministra, postępowanie w przedmiocie stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego wchodzi w fazę postępowania administracyjnego. Jak stanowi art. 104 § 1 k.p.a.⁴³, organ administracji publicznej załatwia sprawę przez wydanie decyzji, chyba że przepisy kodeksu stanowią inaczej. Jednakże jednocześnie należy mieć na uwadze, że art. 104 k.p.a. nie może stanowić samoistnej podstawy do wydania decyzji administracyjnej, bowiem określa on jedynie formę załatwienia sprawy toczącej się przed organem administracji publicznej. Natomiast taką podstawę może stanowić przepis prawa materialnego. Nie można więc domniemywać władczej i jednostronnej formy działania, jaką jest decyzja administracyjna, tylko z okoliczności sprawy lub z samego przepisu art. 104 k.p.a., lecz podstawę prawną do wydania decyzji trzeba wyprowadzać z powszechnie obowiązujących przepisów prawa materialnego⁴⁴.

Uważam, że rozstrzygnięcie ministra w tym przedmiocie powinno mieć formę decyzji administracyjnej, ponieważ powoduje utratę przez twór statusu utworu osieroconego, czyli wywołuje skutki w płaszczyźnie prawa materialnego i kreuje nowy stan prawny. Nie można bowiem przyjąć, że rozstrzygnięcie ministra skutkujące utratą przez twór statusu utworu osieroconego, a w konsekwencji niemożnością dalszego korzystania z tego utworu w ramach licencji ustawowej przez instytucje upoważnione, miałoby formę czynności faktycznej. Ponadto rozstrzygnięcie ministra stwierdzające wygaśnięcie statusu utworu osieroconego stanowi podstawę do wystąpienia przez uprawnionego z żądaniem zapłaty godziwej rekompensaty za korzystanie z jego utworu jako utworu osieroconego, o czym stanowi art. 35⁸ ust. 5 pr. aut.

Uprawniony powinien — występując z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego do ministra — załączyć dowody na wykazanie, że przysługuje mu własność autorskich praw majątkowych w zakresie wynikającym z art. 35⁵ ust. 2 pr. aut. Ewentualne braki formalne mogą być uzupełniane w trybie art. 64 § 2 k.p.a., pod warunkiem wprowadzenia do przepisów minimalnych wymogów dotyczących wniosku oraz innych dokumentów, które powinny być do wniosku dołączone. W takim przypadku minister najpierw wzywa wnioskodawcę do uzupełnienia braków w terminie siedmiu dni lub innym przewidzianym terminie, zaś nieusunięcie tych braków powoduje pozostawienie wniosku bez rozpoznania.

W przypadku, gdy minister nie będzie dawał wiary przedłożonym przez uprawnionego dowodom na okoliczność posiadania autorskich praw majątkowych do utworu — organ może skorzystać z instytucji zawieszenia postępowania administracyjnego. Minister będzie zobowiązany do zawieszenia postępowania — na

⁴³ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. — Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 256 ze zm.).

⁴⁴ *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, pod red. R. Hausera, M. Wierzbowskiego, wyd. 6, Warszawa 2020, Legalis; zob. także wyroki WSA w Warszawie: z dnia 4 grudnia 2008 r., I SA/Wa 708/08; z dnia 25 lipca 2006 r., III SA/Wa 207/06, Legalis; Z. Kmiecik: *Glosa do wyroku NSA z dnia 20 sierpnia 1990 r., II SA 467/90*, OSP 1992, z. 5, poz. 121.

podstawie art. 97 § 1 pkt 4 k.p.a. — gdy rozpatrzenie sprawy i wydanie decyzji zależy od uprzedniego rozstrzygnięcia zagadnienia wstępnego przez sąd cywilny. Orzeczenie wydane przez ten sąd będzie dotyczyło ustalenia, czy podmiot lub podmioty występujące z żądaniem stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego są podmiotami uprawnionymi z tytułu autorskich praw majątkowych do tego utworu. Podobnie minister zawiesi postępowanie do czasu rozstrzygnięcia przez sąd cywilny sprawy w przedmiocie ustalenia podmiotu uprawnionego do utworu w przypadku zgłoszenia się jako uprawnionych do utworu uznanego za osierocony kilku konkurujących ze sobą podmiotów lub istnienia uzasadnionych wątpliwości w zakresie ustalenia uprawnionych do utworu⁴⁵.

Ustawodawca słusznie postanowił w art. 35⁸ ust. 4 zd. 2 pr. aut., że odmowa stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego przez ministra następuje w drodze decyzji administracyjnej wydawanej przez ministra. Zapewnia to uprawnionemu prawo do kontroli sądowoadministracyjnej zapadłego rozstrzygnięcia⁴⁶.

Wygaśnięcie statusu utworu osieroconego powoduje dwa zasadnicze skutki prawne. Po pierwsze, z chwilą zamieszczenia w bazie danych informacji o stwierdzeniu wygaśnięcia statusu utworu osieroconego, ustaje na mocy art. 35⁸ ust. 2 pr. aut. dopuszczalność korzystania z tego utworu przez wszystkie instytucje. W konsekwencji, dalsze korzystanie w zakresie wynikającym z przepisów o dozwolonym użytku w stosunku do dzieł osieroconych — wymaga zgody uprawnionego. Po drugie, otwiera się możliwość żądania godziwej zapłaty dla uprawnionego za korzystanie z jego utworu jako utworu osieroconego (art. 35⁸ ust. 5 pr. aut.).

6. WNIOSKI

Przystępując do sformułowania wniosków wynikających z przeprowadzonej analizy, należy stwierdzić, że procesowi unifikacji prawa autorskiego w zakresie dozwolonego użytku utworów osieroconych niewątpliwie służyłoby unormowanie problematyki utworów osieroconych nie w dyrektywie, ale w drodze rozporządzenia unijnego, a nawet w trybie konwencji europejskiej⁴⁷. Nie ulega bowiem wątpliwości, że dyrektywa jako instrument regulacji jest zdecydowanie niewystarczająca⁴⁸.

⁴⁵ Por. J. Sieńczyło-Chłabcz: *Nabycie i utrata statusu utworu osieroconego...*, *op. cit.*, s. 347.

⁴⁶ Zob. szerzej J. Sieńczyło-Chłabcz: *Kontrola sądowoadministracyjna postępowań przed Urzędem Patentowym w sprawach z zakresu prawa własności przemysłowej* (w:) *System prawa prywatnego*, t. 14C, *Prawo własności przemysłowej*, pod red. R. Skubisza, Warszawa 2017, s. 184 i n.

⁴⁷ J. Bleszyński: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych...*, *op. cit.*, s. 93.

⁴⁸ Za takim rozwiązaniem opowiadają się: J. Sieńczyło-Chłabcz: *Nabycie i utrata statusu utworu osieroconego...*, *op. cit.*, s. 338–339; M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski: *Dzieła osierocone — nowe wyzwania dla polskiego prawa autorskiego*, ZNUJ, PPWI 2013, z. 122, s. 5–6; J. Banasiuk: *Orphan Works as a Twentieth Century Black Hole — Is There a Need for the Adoption of Legal Solutions as International Level?*, ZNUJ, PPWI 2017, z. 3, s. 37 i n.

Analiza przyjętej w dyrektywie 2012/28 regulacji prowadzi do wniosku, że nie rozwiązuje ona problematyki dozwolonego korzystania z utworów osieroconych w sposób kompleksowy, szczegółowy, spójny i całościowy. Podkreślenia wymaga, że pomimo wielu założeń i postulatów dotyczących unormowania instytucji utworów osieroconych, wskazanych w preambule do dyrektywy 2012/28, nie zostały one w pełni zrealizowane, a przyjętych regulacji nie można uznać za wystarczające. W preambule między innymi postanowiono, że dla zapewnienia pewności prawa na rynku wewnętrznym w odniesieniu do korzystania z utworów osieroconych przez instytucje uprawnione — konieczne jest w szczególności przyjęcie wspólnego podejścia w odniesieniu do ustalania statusu utworu osieroconego oraz dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych (pkt 9 preambuły dyrektywy 2012/28).

Niezwykle ważnym zagadnieniem, któremu niestety prawodawca unijny nie poświęcił wystarczającej uwagi, jest nabycie i utrata statusu utworu osieroconego. Poważnym mankamentem dyrektywy 2012/28 jest w istocie brak unormowań dotyczących postępowania w przedmiocie nabycia przez utwór lub fonogram statusu utworu osieroconego, jak również utraty tego statusu. Jest to zaniechanie, które będzie wywoływało negatywne skutki w postaci przede wszystkim obowiązywania odmiennych rozwiązań normatywnych w tym zakresie w poszczególnych państwach członkowskich.

Analiza projektowanych lub wprowadzonych w różnych państwach unormowań będących implementacją dyrektywy prowadzi do wniosku, że z reguły powtarzane są w prawie krajowym poszczególnych państw członkowskich w tym zakresie bardzo ogólne, enigmatyczne rozwiązania przyjęte w art. 3–6 dyrektywy 2012/28. Szczałkowe i niepełne unormowanie w przedmiocie nabycia i utraty statusu utworu osieroconego w prawie krajowym państw członkowskich może wywoływać wątpliwości w sferze stosowania prawa, których rozstrzygnięcie obciąży sądy krajowe. Skutkować to może koniecznością kierowania przez sądy krajowe pytań prejudycjalnych do Trybunału Sprawiedliwości UE dotyczących wykładni przepisów dyrektywy 2012/28, co z kolei może powodować, że proces harmonizacji i unifikacji prawa autorskiego będzie znacząco utrudniony i realizowany przede wszystkim przez TSUE⁴⁹. Nie jest to działanie pożądane prawodawcy unijnego, gdyż nie stanowi realizacji celu, dla którego dyrektywa 2012/28 została uchwalona, a mianowicie stworzenia ram prawnych mających na celu ułatwienie digitalizacji i rozpowszechniania utworów osieroconych, jak również nie przyczynia się do postępu procesu harmonizacji prawa autorskiego.

Ponadto, niestety, ani prawodawca unijny w dyrektywie 2012/28, ani ustawodawca polski nie określili również momentu nabycia statusu utworu osieroconego oraz utraty tego statusu. Jest to istotny brak ze względu na przyjęcie wzajemnego

⁴⁹ J. Sieńczyło-Chlabicz: *Nabycie i utrata statusu utworu osieroconego...*, *op. cit.*, s. 348.

uznawania statusu utworów osieroconych we wszystkich państwach UE, o czym postanowił prawodawca unijny w art. 4 dyrektywy 2012/28, stanowiąc, że utwór lub fonogram, który w jednym z państw członkowskich uznano zgodnie z art. 2 za utwór osierocony, uznaje się za utwór osierocony we wszystkich państwach członkowskich. Nie ulega wątpliwości, że prawodawca unijny nie zrealizował wyraźnie zaakcentowanego w preambule do dyrektywy 2012/28 celu w postaci przyjęcia jednolitego rozwiązania dotyczącego nabycia statusu utworu osieroconego. Tym bardziej że jak podkreślono w pkt 8 preambuły dyrektywy 2012/28, różne podejścia państw członkowskich w zakresie uznawania statusu utworów osieroconych mogą stwarzać przeszkody w funkcjonowaniu rynku wewnętrznego oraz w korzystaniu z utworów osieroconych i transgranicznym dostępie do nich. Przedmiotowe różnice mogą powodować ograniczenia w swobodnym przepływie towarów i usług obejmujących treści kulturowe. W związku z powyższym prawodawca unijny uznał, że należy zapewnić wzajemne uznawanie statusu utworu osieroconego, ponieważ umożliwi to dostęp do tych utworów we wszystkich państwach członkowskich⁵⁰.

Wiele wątpliwości wywołuje również przyjęta w art. 36⁷–36⁸ pr. aut. regulacja dotycząca nabycia i utraty statusu utworu osieroconego, która jest niepełna, niespójna i wymaga nowelizacji, zwłaszcza w odniesieniu do charakteru rozstrzygnięć podejmowanych przez ministra w trybie postępowania administracyjnego w przedmiocie nabycia i stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego. Takich rozstrzygnięć bowiem nie można, jak to uczynił ustawodawca, potraktować jako czynności faktycznych organu administracji publicznej. Uważam, że rozstrzygnięcie ministra w przedmiocie nabycia przez utwór statusu utworu osieroconego stanowi czynność materialno-techniczną, natomiast rozstrzygnięcie dotyczące stwierdzenia wygaśnięcia statusu utworu osieroconego przez ministra powinno następować w drodze decyzji administracyjnej.

BIBLIOGRAFIA

- Banasiuk J.: *Orphan Works as a Twentieth Century Black Hole — Is There a Need for the Adoption of Legal Solutions as International Level?*, ZNUJ, PPWI 2017, z. 3, s. 37–48.
- Bałos I. (w:): *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, pod red. A. Michalaka, Warszawa 2019, s. 307–326.
- Barta J., Markiewicz R.: *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, wyd. 8, Warszawa 2019.
- Błęszyński J.: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Problemy de lege ferenda (w:) Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana*

⁵⁰ *Ibidem*, s. 343.

- Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, pod red. A. Matlaka, S. Stanisławskiej-Kloc, Warszawa 2013, s. 83–110.
- Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, pod red. E. Ferenc-Szydełko, wyd. 3, Warszawa 2016.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, wyd. 9, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, pod red. R. Hausera, M. Wierzbowskiego, wyd. 6, Warszawa 2020.
- Niewęglowski A.: *Dyrektywa w sprawie dzieł osieroconych i jej znaczenie dla polskiego prawa autorskiego*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2013, nr 3, s. 77–95.
- Poźniak-Niedzielska M., Niewęglowski A.: *Dzieła osierocone — nowe wyzwania dla polskiego prawa autorskiego*, *ZNUJ, PPWI* 2013, z. 122.
- Poźniak-Niedzielska M., Niewęglowski A.: *Niektóre aktualne problemy prawa autorskiego XXI wieku (w:) Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, pod red. M. Modrzejewskiej, Warszawa 2010, s. 831–849.
- Poźniak-Niedzielska M., Szczotka J., Mozgawa M.: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, pod red. M. Poźniak-Niedzielskiej, Bydgoszcz–Zielona Góra 2007.
- Sieńczyło-Chlabicz J.: *Nabycie i utrata statusu utworu osieroconego — uwagi de lege lata i de lege ferenda (w:) Experientia Docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, pod red. P. Kostańskiego, P. Podreckiego, T. Targosza, Warszawa 2017, s. 337–348.
- Sieńczyło-Chlabicz J.: *Utwory osierocone — propozycje nowelizacji prawa autorskiego*, *ZNUJ, PPWI* 2014, z. 4, s. 112–128.
- Prawo własności intelektualnej*, pod red. J. Sieńczyło-Chlabicz, Warszawa 2018.
- Sieńczyło-Chlabicz J., Banasiuk J.: *Twórcy dzieł uprzednio stworzonych a współtwórczość utworu audiowizualnego (w:) Utwór audiowizualny: zakres pojęcia i ochrony prawnej*, pod red. K. Lewandowskiego, Poznań 2011, s. 75–96.
- Sieńczyło-Chlabicz J.: *Kontrola sądownoadministracyjna postępowań przed Urzędem Patentowym w sprawach z zakresu prawa własności przemysłowej (w:) System prawa prywatnego, t. 14C, Prawo własności przemysłowej*, pod red. R. Skubisza, Warszawa 2017, s. 173–244.
- Stanisławska-Kloc S.: *Utwory „osierocone”*, *ZNUJ, PWiOWI* 2007, z. 100, s. 453–476.
- Stanisławska-Kloc S. (w:) *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, pod red. D. Flisaka, Warszawa 2015, s. 522–536.
- Ślęzak P. (w:) *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, pod red. P. Ślęzaka, Warszawa 2017, s. 348–374.
- Vetulani A.: *Dzieła osierocone — w poszukiwaniu europejskiego rozwiązania*, *ZNUJ, PPWI* 2009, z. 103, s. 26–50.

- Wojciechowska A.: *Autorskie prawa osobiste twórców dzieła audiowizualnego. Pojęcie dzieła audiowizualnego*, ZNUJ, PPWI 1999, z. 2, s. 45–69.
- Załużcki M.: *Utwory „osierocone” na skutek upadłości (w:) Własność intelektualna w prawie upadłościowym i naprawczym*, pod red. M. Załużckiego, Warszawa 2012, s. 109–125.

Słowa kluczowe: utwory osierocone, kategorie i cechy konstytutywne utworów osieroconych, nabycie statusu utworu osieroconego, wygaśnięcie statusu utworu osieroconego, charakter prawny rozstrzygnięć podejmowanych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

JOANNA SIĘNCZYŁO-CHLABICZ

ACQUISITION AND EXPIRY OF THE ORPHAN WORK STATUS IN POLISH AND EU COPYRIGHT LAW

S u m m a r y

The subject of this article is the analysis and evaluation of normative solutions adopted by the Polish legislator in Article 35⁵, Articles 35⁷–35⁸ of the Polish Copyright Law compared to the regulations contained in the Directive 2012/28. The main focus is on the analysis of procedural and substantive law aspects regarding the proceedings on the acquisition and the expiry of the status of an orphan work and the formulation of conclusions *de lege lata* and *de lege ferenda* against this background. This issue is not an easy one and in principle not subject to in-depth analysis in doctrine.

The concept, essence and categories of orphan works were considered, the data on these works contained in the European database of orphan works were analyzed, aspects of procedural and substantive law were analyzed in relation to the proceedings regarding the acquisition and expiry of the status of an orphan work.

An analysis of the regulation adopted in Directive 2012/28 leads to the conclusion that it does not solve the problem of the permitted use of orphan works in a comprehensive, detailed, consistent and comprehensive manner. It should be emphasized that, despite many assumptions and postulates regarding the regulation of orphan works institutions indicated in the preamble to Directive 2012/28, they have not been fully implemented and the adopted regulations cannot be considered sufficient.

Residual and incomplete regulation on the acquisition and loss of orphan work status in the national law of the Member States may raise doubts in the sphere of application of the law, which will be vested in the national courts. This may result in national courts having to refer questions for a preliminary ruling to the Court of Justice of the EU regarding the inter-

pretation of the provisions of Directive 2012/28, which in turn may mean that the process of harmonization and unification of copyright in this field will be significantly impeded.

Keywords: orphan works, categories and constitutive features of orphan works, acquiring the status of an orphan work, put an end to the orphan work status, legal nature of decisions taken by the minister competent for culture and protection of national heritage.